

Jolanta Wojciechowska
Uniwersytet Łódzki
Instytut Geografii Miast i Turyzmu

Systematyka i wyróżniki pojęć dotyczących turystyki na obszarach wiejskich

Wstęp

Celem artykułu jest usystematyzowanie zbioru terminów określających w polskim piśmiennictwie zjawisko turystyki na wiejskich obszarach w świetle kryteriów ich definiowania, klasyfikowania oraz zmian zachodzących w czasie, odnośnie do zakresu treści pojęć, a także relacji między nimi, na tle terminologii stosowanej w literaturze zagranicznej.

Wielość i niejednoznaczność terminów w literaturze światowej

W polskim piśmiennictwie mamy do czynienia z bogatą terminologią określającą zjawisko turystyki na wiejskich obszarach. Stanowi ją (z uwzględnieniem historycznego rozwoju) aż kilkanaście terminów, takich jak: wilegiatura (Kulczycki 1977), ruch letniskowy, letniska, wczasy pod gruszą, turystyka na terenach wiejskich, turystyka na wsi, turystyka wiejska, agroturyzm, agroturystyka i agroekoturystyka. Z tego obecnie najczęściej są używane dwa, tj. turystyka wiejska i agroturystyka. Podobnie jest w literaturze światowej, w niektórych grupach językowych funkcjonuje 5-6 terminów, np. w anglojęzycznej – 6, czy rosyjskojęzycznej – 5 (tabela 1).

Tab. 1. Przykłady terminów stosowanych w zagranicznej literaturze przedmiotu

Język	Terminy określające turystykę jak najbliższą związaną z wsią i rolnictwem
Angielski	<i>rural tourism, farm tourism, agritourism, holiday farm, village tourism, stay on farmholidays</i>
Niemiecki	<i>Landtourism, Landurlaub, Ferien auf dem Lande, Urlaub auf dem Bauernhof, Bauernhof-Ferien</i>
Francuski	<i>agri-tourisme, rural-tourisme, ferme-tourisme</i>
Rosyjski	<i>sielskij turizm, fierskijskij turizm, turizm w sielskiej miestnosc, dieriewienskij turizm, agroturizm</i>
Polski	turystyka wiejska, agroturystyka, letniska, wczasy pod gruszą

Źródło: opracowanie własne na podstawie m.in.: Arnold, Staudacher (1981); Birzakow 2005; Derno (1991); Gilbert (1985); Klitsunowa (2004); Lozato-Giotart (1993), Mann, Tepel (2002).

Przyglądając się terminom w ramach wymienionych grup językowych, dostrzeżenie się charakterystyczne zróżnicowanie semantyczne. Przyjmując to spostrzeżenie za kryterium porządkowe, można poklasyfikować wielojęzyczny zbiór w trzy grupy (tab.2). Pierwsza dotyczy terminów zawierających w swojej nazwie miejsce występowania (tj. lokalizację) turystyki w znaczeniu szerokim, np. „*rural tourism*”, „*Landtourism*” czy „*sielskij turizm*”. Odnoszą się one do obszaru wiejskiego i wsi. Druga grupa dotyczy terminów wskazujących na lokalizację *sensu stricto*, tj. na farmie lub w gospodarstwie wiejskim, np. „*farm tourism*”. Trzecią grupę stanowią terminy zawierające w nazwie atrybut przedmiotu turystyki, tj. „*agritourism*”, gdzie – *agros/agri*, oznacza rolę, rolnictwo. W grupie obejmującej terminy wg lokalizacji turystyki *sensu stricto*, nie występują odpowiedniki w języku polskim, a także rosyjskim. Terminy: „turystyka farmerska” czy „zagrodowa” w literaturze polskojęzycznej nie przyjęły się, a w literaturze rosyjskojęzycznej rzadko jest stosowany termin „*fierskijskij turizm*”.

Zaprezentowana koncepcja systematyki zbioru wielojęzycznych terminów, pokazuje ich zróżnicowanie ilościowe, a także niejednoznaczność w zakresie semantycznym, co ma odzwierciedlenie w niejednorodnym formułowaniu definicji, nie tylko w różnych obszarach językowych, ale nawet w poszczególnych krajach. Np. w USA lub Nowej Zelandii, gdzie społeczność wiejska w sensie europejskim prawie nie istnieje, terminy: agroturystyka i turystyka wiejska są niemal równoznaczne (Sznajder, Przezbórska 2006). Dla stanu Kansas w USA D. Dinell w 2003 r. następująco definiował agroturystykę: „*obejmuje wyjazdy turystyczne do gospodarstw i na rancho, wyjazdy, na które składają się pakiety wydarzeń na terenach wiejskich i zwiedzanie zakładów przetwórstwa spożywczego*” (Sznajder, Przezbórska 2006).

Na zróżnicowane pojmowanie terminów w latach 80. w krajach Europy Zachodniej zwróciła uwagę M. Jansen-Verbeke (1990). Wykazała, że w krajach Wspólnoty Europejskiej pojęcia: „*rural tourism*”, „*agritourism*” i „*farm tourism*” były rozumiane zależnie od narodowego kontekstu oraz tradycji rolniczej i turystycznej danego kraju. Starając

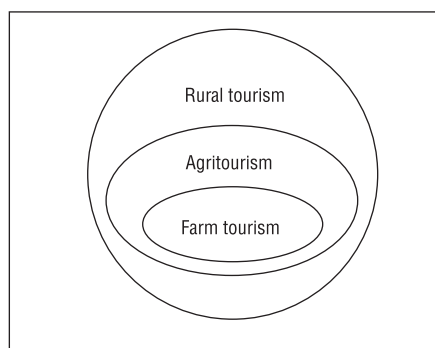
Tab. 2. Systematyka wg semantyki terminów wielojęzycznych określających turystykę jak najbliższą związaną z wsią i rolnictwem

Kryteria systematyki (w aspekcie znaczenia wyrazu)	Terminy wielojęzyczne
1. Wg lokalizacji turystyki – sensu largo (teren, obszar wiejski, wieś)	<i>rural tourism, village tourism, Landtourism, Landurlaub, Ferien auf dem Lande, rural-tourisme, sielskij turizm, dieriewienskij turizm, turizm w sielskiej miestności, turystyka wiejska</i>
2. Wg lokalizacji turystyki – sensu stricto (farma, gospodarstwo)	<i>farm tourism, holiday farm, Urlaub auf dem Bauernhof, Bauernhof-Ferien, ferme-tourisme</i>
3. Wg atrybutu przedmiotu turystyki	<i>agritourism, agri-tourisme, agroturizm, agroturystyka</i>

Źródło: opracowanie własne.

się dostrzec wspólne problemy i perspektywy rozwoju turystyki na terenach wiejskich Wspólnoty Europejskiej, Autorka określiła zakresy definicji wyróżnionych pojęć. Można je zaprezentować w formie graficznej, pokazującej relacje w zhierarchizowanym układzie (ryc.1). Tak więc „*rural tourism*” jest pojęciem o najszerszym zakresie, gdyż wg M. Jansen-Verbeke (1990) oznacza „*wszelką turystykę na wsi*”, zaś jego pojęciem składowym jest „*agritourism*”, ponieważ dotyczy „*turystyki związanej z rolnictwem*”. Pojęciem o najmniejszym zakresie, będącym składową wyżej wymienionych, jest „*farm tourism*”, oznaczający „*pobyty turystyczne w gospodarstwach wiejskich*”.

Zaprezentowana systematyka pojęć anglojęzycznych, w świetle definicji M. Jansen-Verbeke, wskazuje na trwałość koncepcji odnośnie do hierarchizacji układu, przy niejednolitej interpretacji treści definicji w poszczególnych krajach. Do dziś w krajach Europy Zachodniej, a dokładniej w krajach Unii Europejskiej, nie ma jednomyślności co do definicji. W piśmiennictwie oraz na międzynarodowych kon-

Ryc. 1. Systematyka pojęć anglojęzycznych w świetle definicji Jansen-Verbeke (1990)

Źródło: opracowanie własne.

ferencjach poświęconych tej problematyce (zwłaszcza po 2000 r.)¹ podejmuje się dyskusje na temat ram: prawnych, ekonomicznych, kulturowych, ekologicznych, marketingowych i in., określających zakres znaczeniowy pojęć, pozostawiając przy tym spory margines dowolności w ich interpretacji i definiowaniu w poszczególnych krajach. Np. M. Oppermann (1996) agroturystykę uznaje za formę turystyki wiejskiej, gdzie kryterium wyróżniającym (wg badań w Niemczech) jest zakwaterowanie w gospodarstwie rolnym, funkcjonującym w pełnym lub niepełnym zakresie. Natomiast według innych badaczy, np. S. Mann, K. Teppel (2002) (Niemcy) oraz E. T. Davies, D. C. Gilbert (1992) (Wielka Brytania), kryterium takim jest możliwość współuczestniczenia turysty w życiu funkcjonującego gospodarstwa rolnego, a także ogrodniczego (wg Holenderskiego Ministerstwa Rolnictwa, za A. Bott-Alama 2004).

Ciekawe podejście do zagadnienia terminologii oraz zakresu definicji można zaobserwować w literaturze rosyjskojęzycznej, gdzie badacze podkreślają, że zarówno w praktyce, jak i teorii odnośnie do analizowanego problemu są dopiero na początku drogi. W piśmiennictwie stosują więc jednocześnie terminy anglojęzyczne, np. „*rural tourism*”, jak i odpowiednie ich tłumaczenia na język rosyjski (m.in. Birzakow 2005). Wśród tych drugich funkcjonują następujące terminy: „*sielskij turizm*” (wiejski), „*dieriewienskij turizm*” (wiejski), „*agroturizm*” i „*fiermierskij turizm*” (farmerski). Można spotkać też termin: „*turizm w sielskiej miejscowości*” (turystyka w wiejskiej miejscowości), który traktowany jest jako najbardziej ogólne pojęcie w systemie pojęć o turystyce (Bulgakowa, 2003). Najczęściej są stosowane: „*sielskij turizm*”, bądź „*dieriewienskij turizm*” albo „*agroturizm*”. Wśród publikowanych definicji liczne są przytoczenia treści z literatury anglo- lub niemieckojęzycznej (m.in. Birzakow (Rosja) 2005, Klitsunowa (Białoruś) 2004). Występują również definicje rosyjskich badaczy – np. A. N. Bulgakowa (2003) następująco definiuje „*sielskij turizm*”: „*jest to szczególnie rodzaj turystyki, obejmujący zorganizowane i niezorganizowane formy wypoczynku w wiejskiej miejscowości w celach udostępnienia przyrody, zaznajomienia z wiejskim stylem życia, tradycjami prowadzenia wiejskiego gospodarstwa - na profesjonalnym i nieprofesjonalnym poziomie.*”

Nieco inaczej pisze A. L. Skoblikowa (2005), według której „*sielskij turizm*” nazywany zamiennie jako „*agroturizm*” lub „*agroekoturizm*”, jest to: „*forma turystyki na terenie wiejskim, w ramach której turyści w czasie swojego wypoczynku prowadzą wiejski styl życia w gospodarstwach i wsiach.*”

W rodzimych rosyjskojęzycznych definicjach dostrzega się podkreślanie przez autorów specyfiki problemu, odpowiednio do sytuacji społecznej, przyrodniczej

¹ Np. Seminaria WTO pt. *Rural Tourism in Europe: experiences, development and perspectives*, Belgrade 2002, Kielce 2003, Yaremcha (Ukraine 2003); Europejskie Kongresy „*Rural Tourism*” organizowane przez EuroGites – pierwszy w 2003 r w Hiszpanii, drugi w 2004 r. w Austrii, lub międzynarodowa konferencja pt. *International Rural Tourism Workshop 02.06.-03.06.2004* w Rydze (Łotwa).

i kulturowej swojego kraju. Kolejną cechą jest traktowanie, przez dużą część badaczy, wymienionych terminów jako składowych pojęcia: ekoturystyka, a więc patrzenie na turystykę wiejską i agroturystykę przez pryzmat ekoturystyki (m.in. Panow 2003, Drozdow 2003, Mazurow 2004, Starciewa 2004). Dalszą istotną cechą jest wręcz stawianie znaku równości między pojęciami, a zwłaszcza w przypadku terminów: „*sielskij turizm*”, „*dieriewienskij turizm*” i „*agroturizm*”. Nawet rzadko stosowany w literaturze rosyjskojęzycznej termin: „*fiermierskij turizm*” jest także utożsamiany z agroturystyką bądź z turystyką wiejską.

Porównując dwa zaprezentowane modele systematyki pojęć, jeden w świetle literatury zachodnioeuropejskiej (głównie w terminologii anglojęzycznej), drugi – rosyjskojęzycznej, można dostrzec kilka charakterystycznych różnic. Występujące w literaturze zachodnioeuropejskiej, dość liczne terminy są wyraźnie zróżnicowane, zarówno w zakresie semantycznym, jak i definicyjnym. Zróżnicowanie to odznacza się hierarchicznością, czego obecnie nie obserwuje się w literaturze rosyjskojęzycznej. Funkcjonujące tu terminy, również dość liczne, są raczej utożsamiane i stosowane zamiennie, pomimo że w treściach definicji, często adaptowanych z zachodnioeuropejskich, odczytuje się ich zróżnicowany funkcjonalnie zakres. W definicjach rodzimych rosyjskojęzycznych dostrzega się mocny konceptualizm ekoturystyki, przez pryzmat którego podchodzi się do wszystkich form turystyki występujących na obszarze wiejskim.

Zaprezentowane tu różnice wynikają z doświadczeń w zakresie rozwoju turystyki na terenach wiejskich, jakie posiadają kraje w porównywanych grupach językowych. Bezsprzecznie kraje Europy Zachodniej są bogatsze w doświadczenia i ich osiągnięcia są przenoszone na kraje Europy Środkowej oraz Wschodniej. W miarę zdobywania doświadczeń, zaprezentowane modele będą ulegać zmianom, pierwszy – w kierunku udoskonalania, drugi – w kierunku budowania własnej tożsamości.

Kryteria systematyki pojęć w polskiej literaturze

W piśmiennictwie polskim wielu autorów, wg różnych koncepcji, rozprawia się z przeglądem pojęć odnoszących się do turystyki na terenach wiejskich. Często rozprawy te dotyczą analizy wybranych przykładów definicji, w celu ustalenia ich istoty (m.in. Szwichtenberg 1998, Bott-Alama 2004). Są także analizy prowadzone w dwóch kategoriach – ujmowania pojęć, tj. w wąskim i szerokim znaczeniu (m.in. Majewski 2005). Są również analizy rozważające kryteria ich definiowania (m.in. Bogucki, Woźniak, Zątek 1995; Łagowska, Michałowski 2005). Szukanie syntezy dla wymienionych podejść daje klucz do nakreślenia drogi zmian, jakie dokonywały się w polskiej literaturze po 1990 r., zarówno co do treści publikowanych pojęć, jak i zakresu relacji między nimi.

Wnikliwe studia podjętego zagadnienia pozwalają dostrzec zróżnicowania, a także charakterystyczne cechy powstałe w – ciągle trwającym w polskiej literaturze – procesie definiowania analizowanych pojęć.

1. Definicje, zarówno „agroturystyki”, jak i „turystyki wiejskiej”, publikowane w polskich wydawnictwach na początku lat 90. najczęściej okazywały się bezpośrednim tłumaczeniem z literatury zachodnioeuropejskiej. Powstające na ich kanwie następne definicje (rodzime), formułowane zarówno przez praktyków jak i teoretyków, były mocno ukierunkowane na potrzebę popularyzacji zjawiska w społeczności wiejskiej. W treściach podejmowały więc próbę wyjaśniania, czym są usługi turystyczne na wsi i jaki mogą przynieść efekt. Przykładem może być definicja opublikowana przez Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki:

„Agroturystyka lub turystyka wiejska to wypoczynek bezpośrednio i najbliżej związany z wsią i rolnictwem. Obejmuje noclegi w domu rolnika, niezarobkową pracę w gospodarstwie, wędrowki wśród terenów rolnych – piesze lub rowerowe, udział w lokalnych świętach, obrzędach lub festynach. Podstawowym wyróżnikiem jest fakt, że oferuje ona mieszkańcom wypoczynek w środowisku całkowicie odmiennym od codziennego, a jej koszty nie są zbyt wysokie. Jest więc dostępna także dla osób mniej zarabiających” (Gazeta Rolnicza, grudzień 1993 r.).

2. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych w literaturze naukowej zostało sformułowanych bardzo wiele definicji. W latach 1995-1996 szczególnie dużo pojawiło się definicji „agroturystyki”, a w latach 1996-1997 - „turystyki wiejskiej”. W ich treściach zaczęto wówczas podkreślać różnicę między agroturystyką a turystyką wiejską. Wyraźnie dokonał tego w 1995 r. M. Drzewiecki w podręczniku pt. *Agroturystyka. Założenia -- uwarunkowania – działania*, pisząc, że: *„turystyka wiejska ... stanowi formę rekreacji odbywającą się na obszarach „prawdziwej wsi”.. , zaś agroturystyka ... jest oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem (przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym)”*.

3. Ogół występujących w polskiej literaturze definicji „agroturystyki” i „turystyki wiejskiej” da się podzielić na dwie grupy. Pierwsza obejmuje krótkie, wręcz lakoniczne definicje, druga – szerokie i opisowe. Szczególnie dla opisowych definicji charakterystyczna jest rozbudowana treść w zakresie atrybutów jej przedmiotu, zawierająca objaśnienia istoty bazy noclegowej, typu aktywności rekreacyjnych, rodzaju wiejskich atrakcji oraz innych zasobów.

4. W treściach definicji zauważa się zależność od prezentowanej przez autora dziedziny wiedzy, a nawet praktyki. Dostrzega się – uwypuklone z większym lub mniejszym naciskiem – aspekty wiedzy bliższe autorowi, np. ekonomiczne, społeczne, przyrodnicze, rolnicze czy prawne. Znamienne jest, że wiele definicji „agroturystyki”, ale i także „turystyki wiejskiej”, zostało sformułowanych przez praktyków, np. pracowników ośrodków doradztwa rolniczego (m.in. Słubik 1993), urzędników szczebla wyższego (m.in. Wyrwicz 1995), czy społeczników – samorządowców (m.in. Stocki 1997).

5. Zasadnicza formuła definicji – charakterystyczna dla obydwu pojęć – odznacza się tym, że podejmuje zazwyczaj jeden aspekt, tzn. przedstawia albo stronę podaży (tj. organizatora turystyki) lub popytu (czyli uczestników turystyki). Rzadko w definicjach te dwie kwestie są łączone.

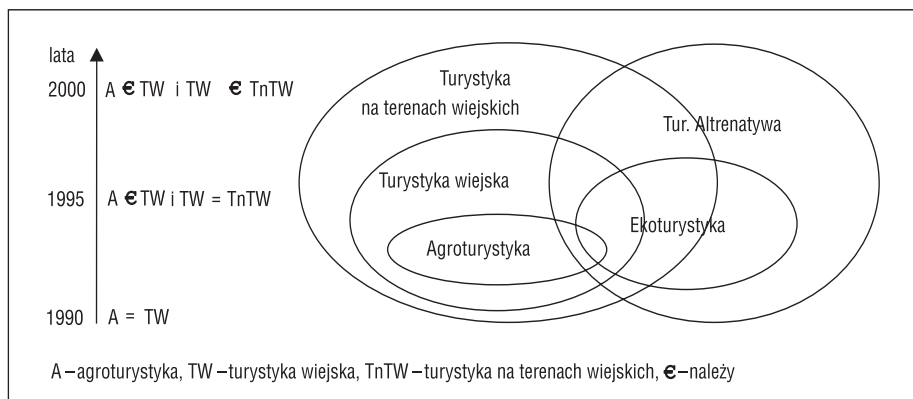
6. W definicjach „agroturystyki” niektóre sformułowania uległy w czasie wyraźnym modyfikacjom, tzn. albo zaniechano ich dalszego stosowania lub zostały zastąpione innymi. Np. w pierwszej połowie lat 90. podkreślano, że agroturystyka jest „*dodatkowym źródłem dochodu dla rolnika i jego rodziny*”, zaś pod koniec wspomnianego dziesięciolecia oraz obecnie, mówi się o „*przedsięwzięciu turystycznym*” lub „*działalności turystycznej*”. Inny przykład zmian w zakresie treści, dostrzega się w kontekście przestrzennym. Początkowo w definicjach agroturystyki, jako miejsce jej występowania wskazywano – wieś i tereny wiejskie, aż uściślono to - do czynnego gospodarstwa rolnego. Przytoczone przykłady wskazują na ewolucję, jaka się dokonała w treści definicji agroturystyki oraz na zmiany jakie zachodzą w zakresie relacji tego pojęcia do pozostałych.

Powyższe wnioski upoważniają do zaprezentowania, z uwzględnieniem osi czasu, koncepcji systematyki pojęć (ryc. 2). W literaturze polskiej na początku lat dziewięćdziesiątych terminy: „agroturystyka” i „turystyka wiejska” były utożsamiane i stosowane zamiennie (A=TW). Dopiero w połowie lat dziewięćdziesiątych został wyraźnie wyodrębniony zakres znaczeniowy: „agroturystyki” od „turystyki wiejskiej” (AETW). Ponadto zaczęto wówczas wskazywać na kolejne pojęcie, coraz częściej używane, jak: „turystyka na terenach wiejskich” (m.in. Wyrwicz 1996, Szwichenberg 1998). Jego wieloaspektowe definicje pojawiły się jednak dopiero po 2000 r. – np. Iwickiego (2001), który uważa, że obejmuje ona wszystkie formy turystyki występujące poza obszarami zainwestowania wiejskiego.

W ten sposób ewolucyjnie wykrystalizowała się systematyka pojęć funkcjonujących w polskiej literaturze. Cechuje się hierarchizacją. Pojęciem o najmniejszym zakresie znaczeniowym jest „agroturystyka”, będąca składową szerszego pojęcia, jakim jest „turystyka wiejska”. Pojęciem o najszerszym zakresie jest „turystyka na terenach wiejskich”. Głównym kryterium zaprezentowanej systematyki jest więc zakres treści pojęć, kształtowanej ewolucyjnie.

Omówiony układ warto odnieść do relacji z innymi pokrewnymi formami turystyki. W literaturze za takie najczęściej uznaje się ekoturystykę i turystykę alternatywną (m.in. Drzewiecki 1995, 2001, Zaręba 2000). Należy podkreślić, że mają one tylko w części wspólny zakres z wyżej analizowanymi, gdyż nie każdy pobyt na wsi w gospodarstwie rolnym jest formą turystyki alternatywnej lub ekoturystyką.

Tak uporządkowany układ pojęć, wykazuje podobieństwa oraz różnice z układem zaprezentowanym dla literatury zachodnioeuropejskiej w świetle definicji M. Jansen-Verbeke (ryc. 1). Podobieństwo widać w zhierarchizowanych relacjach, zaś różnice – w terminologii oraz częściowo w zakresie treści. Szczególnie jest to widoczne dla pojęć: „*agritourism*” i „agroturystyka”. W literaturze polskiej „agroturystyka” oznacza pobyty turystyczne w gospodarstwach rolnych. Zakres treści jest więc paralenny do pojęcia „*farm turism*”. Natomiast zakres pojęcia „turystyka wiejska” odpowiada jednocześnie dwóm pojęciom stosowanym w literaturze zachodnioeuropejskiej, tzn. „*rural tourism*” i „*agritourism*”. Zaś pojęcie „turystyka na terenach wiejskich” wydaje się być dorobkiem polskich badaczy, opowiadających się za szerszym jego zakresem znaczeniowym, aniżeli „*rural tourism*”.

Ryc. 2. Systematyka pojęć stosowanych w polskiej literaturze przedmiotu po 1990 r.

Źródło: opracowanie własne.

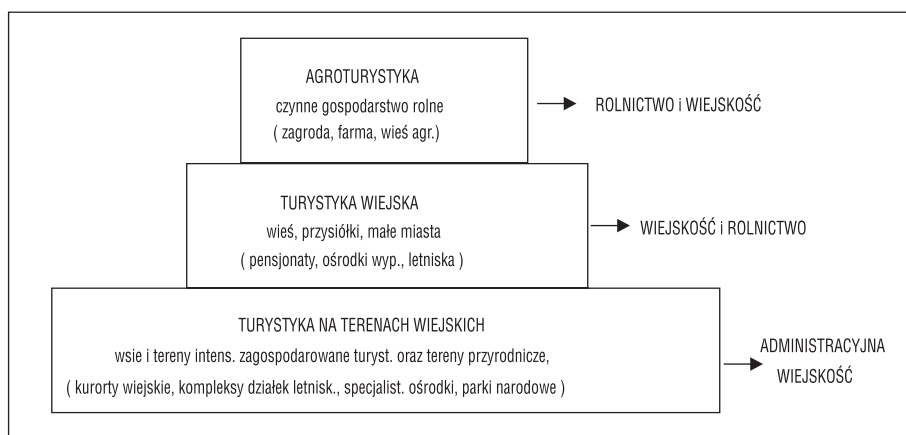
Porównując polski model z systematyką pojęć rosyjskojęzycznych należy podkreślić, że określony zakres agroturystyki, a także turystyki wiejskiej i turystyki na terenach wiejskich, jest wspólny z zakresem ekoturystyki.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że główny zarys systematyki pojęć w polskiej literaturze wykrystalizował się i cechuje się własną tożsamością, natomiast proces definiowania trwa, ciągle dąży się do sformułowania najlepszej definicji.

Wyróżniki pojęć

Studia nad definicjami pojęć pozwoliły na wyróżnienie ich elementów składowych w hierarchicznej zależności, jednocześnie stanowiących o istocie typów turystyki na wiejskim obszarze, co zostało przedstawione na rys.3. Wspólnym elementem łączącym zakres znaczeniowy pojęć jest przestrzeń /obszar, administracyjnie uznany za wiejski. Jest on jednak zróżnicowany, gdyż można w nim wyróżnić następujące części: użytkowaną rolniczo (tj. przestrzeń rolniczą), zajęta przez osadnictwo (tj. wiejską przestrzeń) oraz pozostałą, tj. przyrodniczą (lasy, bagna, jeziora, itp.).

Zasadniczym wyróżnikiem pojęcia „turystyka na terenach wiejskich” jest *administracyjna wiejskość przestrzeni*. Co oznacza, że ta forma turystyki odbywa się na obszarach administracyjnie wiejskich, które jednak pod względem osadniczym, krajobrazowym, a nawet funkcjonalnym, nie zawsze tę wiejskość spełniają. Przykładem mogą tu być: wsie i tereny zurbanizowane turystycznie, kurorty wiejskie, duże kompleksy działek lotniskowych, specjalistyczne ośrodki turystyczno-wypoczynkowe w przestrzeni przyrodniczej (rzadziej w rolniczej), także parki narodowe i inne ścisłe formy ochrony przyrody. Turystyka zachodzi więc na „zturystyfiko-

Ryc. 3. Hierarchia pojęć w świetle elementów składowych i cech różnicujących
Źródło: opracowanie własne.

wanym² obszarze wiejskim, mającym wspólny mianownik z wiejskością i rolnictwem, raczej tylko poprzez wyznacznik administracyjny.

Wyróżnikiem pojęcia „turystyka wiejska” jest *wiejskość*, funkcjonalna i krajobrazowa oraz *rolnictwo*. Turysta powinien swobodnie odróżnić tę formę turystyki od innych w wyniku oferowania mu atrakcji integralnie związanych z życiem wsi, jej fizjonomią, z wydarzeniami ważnymi dla lokalnej wspólnoty, a także z środowiskiem rolniczym, zwierzętami, produktami rolnymi i przyrodą. Elementem składowym tej formy turystyki są więc różne przykłady wsi i przysiółków, m.in. rolnicze, leśne, specjalistyczne – ogrodnicze, rybackie, które posiadają tradycje wypoczynkowe, ale i także takie, które dopiero je wypracowują. W literaturze występują opinie (głównie praktyków), że ta forma turystyki powinna także obejmować małe miasta, które w dużej części zachowują wiejski charakter, zwłaszcza liczące 2-5 tys. mieszkańców.

Fundamentalnym wyróżnikiem pojęcia „agroturystyka” jest czynne gospodarstwo rolne, w którym turystom są oferowane usługi noclegowe oraz inne, związane z życiem tego gospodarstwa, a także wsi. A więc *rolnictwo* i *wiejskość* (w takiej, a nie odwrotnej kolejności) stanowią o istocie tej formy turystyki.

Wchodząc w szczegółowe rozważania, wyróżnik ten w sferze popytu uwidacznia się w tym, że turyści:

- korzystają z noclegów /pobytu w czynnym gospodarstwie rolnym,
- mają możliwość bezpośredniej obserwacji codziennego życia zawodowego odwiedzanej rodziny rolniczej oraz włączania się w to życie,
- chcą kontaktu ze społecznością wiejską.

W sferze podaży wyróżnik ten jest widoczny w decyzji:

²„Zturystyfikowany obszar” a turystryfikacja – termin wprowadzony za Przeclawskim (1997), rozumiany jako obszar, w którym styl wypoczynku, życia i pracy współczesnego człowieka, podyktowany sensem podróżowania, poznawania, a także zarabiania na podróżach i wypoczynku innych, ma swoje odzwierciedlenie w przestrzeni.

- udostępniania turystom przez rodzinę rolniczą własnego miejsca zamieszkania, pracy, nauki i odpoczynku,
- ujawnienia gościom własnego stylu życia: rodzinnego, zawodowego oraz społecznego.

W tak rozumianym wyróżniku agroturystyki dostrzega się jej innowacyjność, a także różnice między tradycyjnymi letniskami czy „wczasami pod gruszą”. Różnice te (od strony popytu) zostały zaprezentowane w tabeli nr 3. Wynika z niej, że na letniska tradycyjne (tj. przed II wojną światową), turyści jeździli z własnym ekwipunkiem niezbędnym do życia, żywili się we własnym zakresie, sami odpowiadali za program pobytu i raczej utrzymywali słabe kontakty społeczne z właścicielami letniska. Przeciwnieństwem tego jest agroturystyka, a jej innowacyjność polega na gotowości rodziny rolniczej do przyjmowania turystów i oferowania im atrakcyjnego programu pobytu. Dziś letniska również funkcjonują, należy je jednak odnosić np. do wypoczynku na wynajętych działkach letniskowych lub w wiejskich posiadłościach. Współczesne letniska są więc elementem składowym turystyki wiejskiej, a nie agroturystyki.

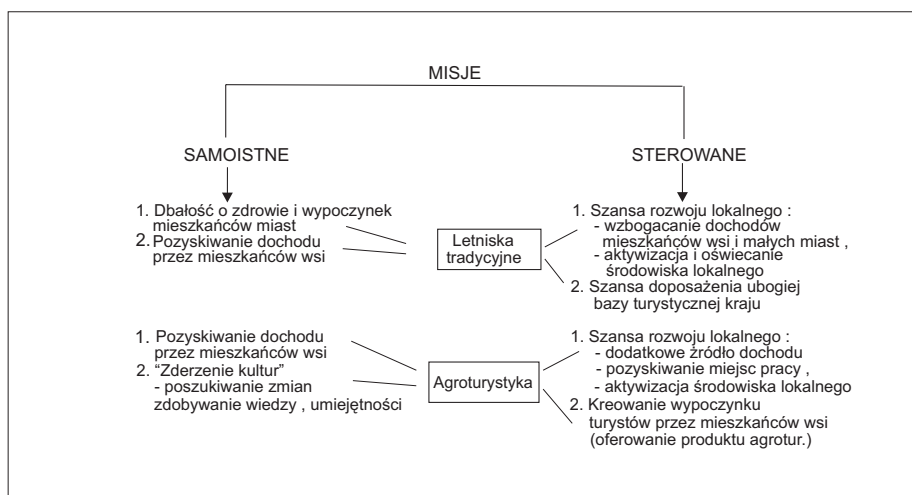
Tab. 3. Różnice między agroturystyką a tradycyjnymi letniskami i wczasami pod gruszą

Cechy turystyki od strony popytu	Letniska tradycyjne (przed II wojną św.)	Wczasy pod gruszą (okres socjalistyczny)	Agroturystyka
Własny ekwipunek niezbędny do życia (pościel, garnki i inne sprzęty)	tak	nie	nie
Żywnienie we własnym zakresie	tak	raczej tak	zgodnie z życzeniem
Własny program pobytu	tak	tak	zgodnie z życzeniem
Kontakty z właścicielami letniska	słabe	słabe	stałe

Źródło: opracowanie własne.

Różnice między tradycyjnymi letniskami a agroturystyką dostrzega się także w ich misjach (rys.4). Przez misję rozumie się rzeczywistą funkcję wykonywaną w stosunku do otoczenia społecznego i zaspakajanych potrzeb ludzi (Bielski 2001). Misje można podzielić na samoistne, tj. bezpośrednio wpływające od samych zainteresowanych i sterowane, czyli kierowane (prowadzone) np. z urzędu.

Za misję samoistną letnisk, wyznaczającą wszelkie inne, należy uznać troskę mieszkańców miast o własne zdrowie. W przypadku agroturystyki charakterystyczną misją samoistną jest poszukiwanie zmian, w wyniku których dochodzi do tzw. zderzenia kultur (Przeclawski 1997), a efektem czego jest szansa na zdobywanie nowych umiejętności oraz wiedzy, zarówno przez turystów, jak i organizatorów tej turystyki.

Ryc. 4. Misje tradycyjnych letnisk i agroturystyki

Źródło: opracowanie własne.

W zakresie misji sterowanych dla przedwojennych letnisk istotna była aktywizacja ówczesnego środowiska lokalnego (wiejskiego i małomiasteczkowego), biernego, zacofanego i bez tradycji samorządności (Reczek 1977). Natomiast w przypadku agroturystyki, charakterystyczną misją sterowaną jest ukazywanie alternatywy dla zmieniającej się roli zawodu rolnika, a także możliwości kreowania stylu wypoczynku turystów w wyniku oferowania im przemysłanego produktu agroturystycznego. Misje te są urzeczywistniane poprzez różne formy szkoleń.

Przeprowadzone porównania pozwoliły poklasyfikować różnice między agroturystyką a turystyką wiejską, zarówno tą współczesną, jak i tradycyjną, a także pokazać społeczną użyteczność tych pojęć.

Definicje

Zachowując margines społecznej użyteczności analizowanych pojęć, podjęto próbę zdefiniowania: agroturystyki, turystyki wiejskiej oraz agroturystyki.

Agroturystyka jest to forma turystyki wiejskiej, stanowiąca specyficzne przedsięwzięcie turystyczne w funkcjonującym gospodarstwie rolnym, organizowane przez rodzinę rolniczą, na bazie zasobów własnego gospodarstwa oraz walorów turystycznych okolicy, a także współpracy z lokalną społecznością, dla turystów poszukujących ciszy i spokoju, zainteresowanych życiem i obyczajami wsi.

Turystyka wiejska to formy turystyki odbywające się na wsi, związane z rolnictwem, leśnictwem, ogrodnictwem lub rybołówstwem, oparte na atrakcjach przyrodniczych, kulturowych oraz atutach codziennego życia ich mieszkańców, orga-

nizowane przez podmioty niekoniecznie posiadające społeczną lub gospodarczą przynależność do tych terenów.

Na koniec rozważań prowadzonych w zakresie systematyki pojęć należy odnieść się do kwestii agroturystyka a agroturyzm. Dotychczas nie była ona podejmowana w polskiej literaturze przedmiotu. W tym celu należy sięgnąć do źródeł pojęcia „turystyka”. S. Leszczycki (1937) pojęcie to rozumiał jako „całokształt zagadnień teoretycznych, gospodarczych, geograficznych, statystycznych, prawnych, kulturalnych i społecznych związanych z ruchem uzdrowiskowo-turystycznym”. W powyższym świetle można następująco zdefiniować agroturyzm jako: całokształt zagadnień teoretycznych odnoszących się w aspekcie czasowo-przestrzennym do zjawiska turystyki związanej z wsią i rolnictwem. Pojęcie to należy rozumieć jako nadrzędne w stosunku do agroturystyki oraz turystyki wiejskiej.

Zakończenie

Analizowane terminy odnoszą się do wspólnego przedmiotu, jednak meritum ich zakresu jest różne, zależne od regionu geograficznego Europy oraz świata. Zróżnicowanie to, wynikające z zasobu doświadczeń w rozwoju turystyki na terenach wiejskich, pozwala wydzielić dwa zasadnicze modele systematyki pojęć: jeden w świetle literatury zachodnioeuropejskiej (anglojęzycznej), drugi – rosyjskojęzycznej. Ten pierwszy odznacza się hierarchicznym układem zakresu pojęć, czego jeszcze nie obserwuje się w modelu drugim. W polskiej literaturze główny zarys systematyki pojęć wykrystalizował się i cechuje się własną tożsamością. Porównując go z modelem anglojęzycznym wykazuje do niego podobieństwa oraz różnice. Przypisanie najszerszego zakresu znaczeniowego terminowi „turystyka na terenach wiejskich” oraz próba definiowania „agroturystyki” jako terminu nadrzędnego w stosunku do „agroturystyki” i „turystyki wiejskiej” jest charakterystyczna dla literatury polskiej. Ustalenie wyróżników pojęć i ich klasyfikowanie w chronologii pokazało jak zmienia się zakres znaczeniowy terminów, a także ich społeczna użyteczność.

Literatura

- Arnold K., Staudacher Ch., 1981, *Urlaub auf dem Bauernhof. Eine empirische Untersuchung der Struktur und Entwicklung einer spezifischen Erholungsform und ihrer Auswirkungen auf die Land- und Forstwirtschaft in Niederösterreich*, Wiener Geographische Schriften, 55/56, Wien.
- Bielski M., 2001, *Organizacje – istota, struktury, procesy*, Wyd. UŁ, Łódź.
- Drzewiecki M., 2001, *Podstawy agroturystyki*, Wyd.OPO, Bydgoszcz.
- Bogucki J., Woźniak A., Zątek W., 1995, *Proekologiczne tendencje w turystyce. Agroturystyka i ekoturystyka*, [w:] S. Bosiacki (red.), *Turystyka i rekreacja jako czynnik integracji europejskiej*, AWF, Poznań.

- Bott-Alama A., 2004, *Uwarunkowania rozwoju turystyki wiejskiej w województwie zachodniopomorskim*, Uniwersytet Szczeciński, Rozprawy i Studia, 501, Szczecin.
- Bulgakowa A. N., 2003, *Osobiennosti razwitija sielskogo turizma w Zarubiezhnoj Ewropie*, [w:] *Teorja i praktika miezdunarodnogo turizma*, Sbornik statiej, Moskwa.
- Birzakow M. B., 2005, *Wiedienije w turizm*, Nationalnaja Akademija Turizma, Baltijskij Miezdunarodnyj Institut Turizma, Moskwa-St.Petersburg.
- Dernoi L. A., 1991, *About Rural and Farm Tourism*, Tourism Recreation Research, 1.
- Davies E. T., Gilbert D. C., 1992, *A case study of the development of farm tourism in Wales*, Tourism Management, 1.
- Drozdow A. W., 2003, *Sowriemiennyj ekoturizm. Kontsieptsi i praktika*, [w:] *Teorja i praktika miezdunarodnogo turizma*, Sbornik statiej, Moskwa.
- Drzewiecki M., 1995, *Agroturystyka. Założenia – uwarunkowania – działania*, Bydgoszcz.
- Gazeta Rolnicza-UKFIT, grudzień 1993, *Agroturystyka*.
- Gilbert D., 1989, *Rural tourism and marketing. Synthesis and new ways of working*, Tourism Management, 10, 1.
- Iwicki S., 2001, *Rola turystyki w zrównoważonym i wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Turystyka jako czynnik rozwoju regionów, miast i obszarów wiejskich*, WPSTiH w Bydgoszczy.
- Jansen-Verbeke M., 1990, *Znaczenie turystyki na terenach wiejskich w Europie*, Problemy Turystyki, Wyd. Instytutu Turystyki, 1/2, Warszawa.
- Klitsunova V.A., 2004, *Sielskij turizm: osnovnyje usłowja i printsipi, obiesiecziwajuszczje ustojczivoje razwitie*, [w:] *Turizm i regionalnoje razwitije*, Materiały III międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, Smoleńsk.
- Kulczycki Z., 1977, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Sport i Turystyka, Warszawa.
- Leszczycki S., 1937, *Współczesne zagadnienia turystyki*, Komunikaty Studium Turystyki UJ, 3.
- Lozato-Giotart J.P., 1993, *Géographie du tourisme*, 4 édition, MASSON Géographie.
- Łagowska B., Michałowski K., 2005, *Próba systematyzowania i klasyfikacji turystyki wiejskiej*, [w:] B. Sawicki, J. Bergier (red.), *Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi*, PWSZ, Biała Podlaska.
- Majewski J., 2005, *Definiowanie terminu agroturystyka – pojęcie wąskie i szerokie*, [w:] B. Sawicki, J. Bergier (red.), *Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi*, PWSZ, Biała Podlaska.
- Mann S., Tepel K., 2002, *Urlaub auf dem Bauernhof – zweites Standbein oder Ausstiegsoption aus der Land – wirtschaft?*, Berichte über Landwirtschaft, Zeitschrift für Agrarpolitik und Landwirtschaft, 80, 4.
- Mazurow J. L., 2004, *Ekoturizm w Rossii: globalnyj kontiekt i nacionalnyje osobiennosti*, Rieionalnyje issliedowania, Naucznyj żurnał, 1(3).
- Möller H., Schulz-Borck H., 1989, *Urlaub auf dem Bauernhof. Die Analyse der Nachfrage*, Landschriften Verl., Bonn.
- Oppermann M., 1996, *Rural tourism in southern Germany*, Annals of Tourism Research, 1.
- Panow I. N., 2003, *Ekologiczieskij turizm i jego rol w ustojcziwom razwitii tierritorii, Teorija i praktika miezdunarodnogo turizma*, Sbornik statiej, Moskwa.
- Przeclawski K., 1997, *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków.

- Reczek W., 1977, *Model organizacyjny turystyki w Polsce*, Sport i Turystyka, Warszawa.
- Skoblikowa A.L., 2005, *Sowriemiennyje problemy razwitja ekologiczieskiego turizma w Rossii, Sowriemiennje problemy razwitja turizma i turistskiego sierwisa*, 1, *Sbornik naucznych dokładow i statiej*, St.Petersburg.
- Słubik D., 1993, *Agroturyzm to dodatkowe dochody na wsi*, ODR, Gdańsk.
- Starciewa N.W., 2004, *Primienienje rieklamy w organizacji ekologiczieskiego turizma, Turizm i regionalnoje razwitije*, Materiały III międzynarodowej naučno-praktycznej konferencji, Smoleńsk.
- Stocki A., 1997, *Bariery rozwoju agroturystyki*, [w:] *Determinanty sukcesu w turystyce wiejskiej*, V Ogólnopolskie Sympozjum Agroturystyczne, Kazimierz Dln., Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Kraków.
- Sznajder M., Przezbórska L., 2006, *Agroturystyka*, PWE, Warszawa.
- Szwichtenberg, 1998, *Pojmowanie turystyki wiejskiej w Polsce i na świecie*, *Turyzm*, 8, 1.
- Wyrwicz E., 1995, *Agroturystyka po polsku*, Sport i Turystyka, Warszawa.
- Wyrwicz E., 1996, *Ekonomiczne funkcje turystyki*, [w:] *Turystyka na wsi*. Dodatek do tygodnika *Chłopska droga*.
- Zaręba D., 2000, *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.